

Zagate sociobiološke teorije incesta¹

I.

Pri incestu se postavljata dve ključni vprašanji: ali je dejansko prepovedan, in če je prepovedan, zakaj je. Vrsta teorij je odgore iskala v kar najrazličnejših, običajno družbenih pojavih in okoliščinah ali pa se izgubljala v iskanju bodisi izvira bodisi vzroka "incestnega tabuja". Tako denimo nekatere teorije menijo, da bi incest onemogočil spletnje vezi in odnosov med družinami, s tem pa tudi širših socialnih razmerij, druge pa, da bi povzročil zmedo v sorodstveni terminologiji. Pri teorijah incesta prihaja tudi do povsem nasprotnih interpretacij, saj naj bi incest po eni strani rušil avtoritativno strukturo v družini, s čimer bi ta počasi razpadla, po drugi strani pa naj bi povzročil tako močno navezanost med družinskimi člani, da naj bi ti družine sploh ne želeli zapustiti. Sociobiološka teorija pa se je (vsaj deklarativno) odrekla iskanju vira incesta in se raje posvetila pomenu in zlasti mehanizmu, ki preprečujejo prepogosto spolno občevanje med krvnimi sorodniki.

Toda "znanost ni objektivni mehanizem, ki teži k resnici, temveč popoln primer človeške dejavnosti, na katero vplivajo strasti, upanja in kulturni predsodki" (Gould 1990: 66), zato ni pričakovati, da so znanstveniki prav pri incestu, ki se nedvomno tiče spolnosti, ta pa je ena s predsodki najbolj obre-

¹ Tokratni članek je dopolnilo članku **Zagate teorij incesta**, ki je bil objavljen v **Časopisu za kritiko znanosti**, št. 168-169.

menjenih človeških dejavnosti, uspeli obdržati mirno kri in se objektivno posvetili problemom.

Incest se torej tiče spolnosti, ta pa je ključni instrument pri reprodukciji vrste. Prav na podmeni reprodukcije, ki kajpada ne vključuje le same spolnosti, pač pa tudi socializacijo podmladka do stopnje, ko se bo ta lahko samostojno reproduciral, temelji tako imenovana sociobiološka ali biosocialna teorija incesta. Reprodukcijski sodi v samo središče evolucionarnega procesa, zato je tudi incest, ki je specifična oblika spolnosti, vključen v evolucionarno problematiko oziroma evolucionarno samo (v nadaljevanju povzemam Shepher /1983/, Bischof /1975/ in Fox /1988/). Kadar se incest pojavlja kot reprodukcija praksa, predstavlja tako imenovano notranjo ploditev (inbreeding), ki velja iz biološko-genetskih vzrokov za škodljivo in nevarno, saj je verjetnost homozigotnosti pri notranji ploditvi precej večja kot pri zunanji. Homozigotnost pomeni prisotnost dveh enakih genov v paru, kar samo po sebi sicer ni nevarno, razen v primeru, ko gre za dva recesivna gena, ki imata oba škodljiv učinek. V primeru notranje ploditve je torej homozigotnost bolj verjetna kot pri zunanji ploditvi (outbreeding) in povzroča, če že ne bolezni in okvar, vsaj t. i. incestno depresijo, ki jo označujejo upočasnjena rast, slabša imunska sposobnost organizma, krajše življenje in zmanjšana plodnost. Biološka vrednost odsotnosti incestne ploditve pa je tudi v pritisku selekcije, saj vrsta za preživetje potrebuje variabilnost, ki ji jo zagotavlja spolna reprodukcija. Vrsta, ki bi dovolila parjenje bratov in sester (Bischof 1975: 58), bi obdržala vse slabosti dvostarševskega parjenja, ne da bi pridobila njegove prednosti.

Statistični podatki o škodljivosti notranje ploditve se med seboj precej razlikujejo. Shepher (1983) navaja tri primere z osupljivo visoko povprečno smrtnostjo in prizadetostjo otrok iz incestnih zvez (41,8%), vendar je treba povedati, da je le ena od treh raziskav obsegla statistično vsaj približno relevantno število primerov (161), pa še pri tej se zdi, da so rezultati precej vprašljivi, drugi dve pa sta temeljili na 13 oziroma 18 primerih. Zato se mi zdijo precej resnejši Ahamijevi (1991) podatki. Tako naj bi bile v primeru incesta med bratom in sestro možnosti recesivnega genetskega obolenja pri njenem morebitnem otroku 5-10%, pri polbratu in polsestri 4-5%, pri bratrancih in sestričnah s skupnimi starimi starši pa 1-2%, medtem ko naj bi se odstotki tovrstnih obolenj pri normalni populaciji gibali okoli številke ena. Ob tem pa velja pripomniti, da je tudi Ahamijev podatek za brata in sestro, s kar stoodstotno toleranco, metodološko rahlo nejasen. Pri dokazovanju genetske škodljivosti incesta se je zato težko izogniti malce heretični predpostavki, da so privrženci te teorije najprej poiskali primere predvidenih posledic in nato izločili tiste, ki so ustrezali začetni predpostavki (v tem primeru torej prisotnosti notranje ploditve).

Skratka, če bi bil incest oziroma notranja ploditev pogosta, bi bila ogrožena preživetvena sposobnost vrste. Ker pa je človek precej uspešna vrsta, je očitno, da pri njem, če namreč doslej navedene predpostavke držijo, posebej veliko notranje ploditve ni in je bržkone tudi nikoli ni bilo. To pomeni, da ima človek sredstvo ali orodje, s katerim notranjo ploditev uspešno preprečuje. Univerzalna prepoved incesta, ki naj bi veljala za vse človeške družbe, se zdi na prvi pogled dovolj prepričljiv mehanizem preprečevanja incesta, toda vprašanje, ki so si ga, ne brez razloga, postavili sociobiologi, je, ali univerzalna prepoved in groza pred incestom dejansko obstajata. Sociobiologi menijo, da ne. Fox (1988) pravi, da sicer resda vse družbe prepovedujejo poroko med nekaterimi bližnjimi sorodniki, spolnost med njimi pa le nekatere, zato morajo obstajati drugi mehanizmi, ki preprečujejo pretirano notranjo ploditev. Pri tem še dodaja (1988: 21), in le težko mu pri tem ugovarjamo, da človek ne sodeluje preveč pri incestu (malo pa), mu ni preveč všeč (a ga včasih dopušča) in se nanj različno odziva (a vedno se odziva). Po njegovem mnenju je namreč največ zmede pri preučevanju incesta napravilo dejstvo, da je vse preveč antropologov prepoved incesta in eksogamijo spravilo pod skupen plašč. Incest se vedno nanaša na spolnost in spolne odnose, eksogamija pa se tiče zakonske zveze. Zato ni nujno, da bi argumenti, ki pojasnjujejo omejitve pri sklepanju zakonske zveze, pojasnjevali tudi omejitve oziroma prepovedi pri spolnosti med bližnjimi sorodniki.

Zato se sociobiologija², ki se ima za splošno teorijo evolucije socialnega vedenja, ukvarja z najširšim spektrom živalskega sveta, od najpreprostejših mikroorganizmov do človeka. Njena ključna predpostavka je, da je tudi človek del narave in zato podvržen zakonom evolucije. Primerjalno preučevanje vedenja sesalcev in predvsem primatov je pokazalo, da tudi med njimi ni prav dosti notranje ploditve.³ Vzrok tega je treba iskati (Bischof 1975) v njihovi družbeni strukturi in načinu življenja. Bischof za sesalce navaja sedem različnih socialnih ureditev, ki po njegovem mnenju omejujejo možnosti incestnega parjenja. V skupnostih, kjer sta spola življenjsko ločena ali vsaj delno ločena, se pravi v primerih, ko

- posamezne samice s podmladkom tvorijo lastne skupine, samci pa živijo samotarsko življenje,
 - se samice s podmladkom združujejo v skupine, samci pa so samotarji,
 - se samice s podmladkom in samci združujejo v ločene skupine,
 - in v poliginičnih sistemih,
- morajo mladi samčki v času spolne zrelosti skupino zapustiti oziroma se preseliti na njeno obrobje.⁴ Če se želijo mladi

² Za uravnoteženo kritiko sociobiologije glej Sahlins (1977).

³ Tu je treba opozoriti, da ni raziskava, ki bi se ukvarjala prav z incestom pri živalih, tako da so podatki, s katerimi operirata Bischof in Shepher, varljivi.

⁴ Pri človeku odhod mladeniča od matere povezujejo z iniciacijskimi obredi, zlasti z obredom obrezovanja, s katerimi deček odide iz materinega (ženskega) sveta in se pridruži očetovemu (moškemu) svetu. Več o tem L. R. Hiatt (1994) in S. Heald (1994).

samčki pariti, se morajo torej vrniti bodisi v svojo osnovno skupino bodisi si najti drugo. Z vključitvijo v drugo skupino je možnost incestnega parjenja s sestro ali materjo kajpak praktično zanemarljiva, zanimivo pa je, da Bischof povsem zanemari možnost, da bi se mladi samček vrnil v skupino, iz katere je izšel, čeprav to bržkone ni nemogoče. Problem je kajpak v tem, da bi se z vrnitvijo mladega samca v skupino, kjer se je rodil, spet povečala nevarnost incesta, torej tudi notranje ploditve, a zdi se, da je za sociobiologe ta možnost zanemarljiva. Bischof v menjavi življenjskih skupin raje vidi dvojno menjava spolnega objekta in ugotavlja, da pri vrstah, kjer je doba socializacije podmladka dolga, ni druge razlage za odhod mladih samcev kot biološko pogojena prevencija incesta.

Drugačen in še bolj zanimiv problem pa se pojavi pri poliginično sestavljenih skupinah. Predpostavljamo lahko, da je (dominantni) samec v takšni skupini biološki oče vsaj velike večine podmladka. Mladi samci torej v času spolne zrelosti (neprostovoljno?) odidejo iz skupine, njihove sestre pa ostanejo. Še bolj izrazito kot v prejšnjem primeru se zastavi vprašanje, kaj očetu preprečuje, da ne bi spolno občeval s svojimi spolno zreli hčerami. Bischof pravi, da se to ne more zgoditi, ker mladi obrobni samci iz skupine ugrabljajo mlajše samice, da bi si tako ustvarili lastno poliginično skupnost. Novo vprašanje, ki se tu zastavi, pa je, ali niso mladi obrobni samci, ki naj bi ugrabljali mlade samice, njihovi bratje. Skratka paradoks izgona mladih samcev iz skupine je v tem, da je prevencija incesta med očetom in hčerjo incest med bratom in sestro in obratno. Bischof se s tem vprašanjem ne ukvarja. Potem, ko je iz skupine uspešno izgnal sinove, je njihova sorodstvena pripadnost zanj postala nepomembna oziroma jih je z nejasno gotovostjo poslal ugrabljati hčere drugih starih samcev.

Možnosti mladih samcev, da si pridobijo lasten harem, pa je še več. Poleg ugrabitve imajo možnost submisivnega življenja ob starem samcu, ki jim bo v nekem trenutku prostovoljno ali neprostovoljno predal svoj harem. Precej bolj zanimiva pa je zgodba o hordah obrobni samčkov (sinov), ki občasno napadejo skupino in izženejo ali pa celo ubijejo starega patriarha, potem pa eden iz horde prežene svoje kompanjone in sam obdrži skupino. Na tem mestu seveda ne moremo mimo Freudove mitske zgodbe o uboju očeta iz Totema in tabuja (ki pa je bila dokumentirana pri indijskih langurjih, prim. Bischof 1975: 48). Seveda se obe zgodbi med seboj razlikujeta. Če gre pri Bischofu le za način pridobitve harema, gre pri Freudu za razlago izvira incestne prepovedi in totemskega tabuja. Toda dejstvo je, da se je pri indijskih langurjih udejanjila različica Freudovega mita. Jasno je, da te prakse (ki bržkone nastopi še pri kateri živalski vrsti) ne moremo neposredno prenesti na

človeka, toda obstoj različice verjetno dokazuje, da so Freudove predpostavke o sovraštvu do očeta, očetovem ljubosumnem varovanju žena in frustraciji mladeničev še kako upravičene. Ali kot nekje zapiše Fox, nekaj podobnega, kot je opisal Freud, se je verjetno nekoč moralo zgoditi.

⁵ *O pomeni krvi primerjaj zlasti Douglas, 1988.*

Tema patricida in incesta se na zanimiv način pojavi v mitu o Mavrični kači plemena Murinbata iz Avstralije (Hiatt 1994). Poleg Kunmanggurja (Mavrične kače) v zgodbi nastopata še njegovi hčerki (Zeleni papigi) in sin Tjiniman (Netopir). Nekega dne sta se obe hčeri odpravili iskat hrano. Tjiniman, ki je bil ravnokar obrezan in ga je penis še vedno bolel, ju je videl in jima sledil. Ko je na mestu, kjer sta sestri počivali, opazil sledi menstrualne krvi, se je vzburil, in ko je sestri prehitel, je doživel erekcijo in ejakuliral. Zvečer je sestrama predlagal spolne odnose, ki sta jih obe zaradi sorodstva zavrnila. Tjiniman jima je zato zagrozil s čarovnijo in ju nato posilil. Posilstvu je sledil beg sestra in vrsta Tjinimanovih poškodb in samopoškodb (odrezal si je nos), ki si jih je čudežno sam pozdravil, nato pa so se vsi vrnili domov. Tu se je Tjiniman odločil, da si bo izdelal kopje, potem pa je obiskal množico ljudi in jih povabil na ples v čast njegovemu očetu, ki sta mu hčeri medtem povedali za posilstvo. S plesom je Tjiniman poskušal pri ženskah (sestrah) vzbuditi poželenje, ob koncu zadnjega plesa pa je s kopjem ubil očeta in pobegnil, radoveden, kaj se bo zgodilo. Toda nihče ga ni zasledoval in nihče ni poskušal maščevati Kunmanggurjeve smrti. Dejstvo, da se Kunmanggur ni odzval na vest o incestnem posilstvu in da kasneje nihče ni maščeval njegove smrti, govori o upravičenosti Tjinimanovega ravnanja. Videti je, kot da je moral oče s smrtjo plačati sinova incestna poželenja in frustracije. Dejanje je, kot pravi Hiatt, v nezavednem upravičeno. Zanimivo je, da se lahko pri plemenu Murinbata dečki in deklice istega klana do pubertete brez zadržkov med seboj spolno igrajo, po iniciaciji (obrezanju) pa je to med klanskimi brati in sestrami strogo prepovedano. Obrezanje je torej nekakšno svarilo pred incestom v prihodnje in kazen za igrice v otroštvu. Ob tem velja opozoriti še na vzporednico z menstruacijo. Dekle postane ženska, ko prvič dobi menstruacijo, torej ko prvič zakrvari, iniciacija v svet odraslih pri dečkih pa je obrezanje, ko deček prav tako zakrvari.⁵

V skupnostih, kjer mladi samčki ne odidejo vedno ali dovolj zgodaj od matere, pa je potreben drugačen mehanizem, ki bo preprečeval zlasti incest med sinovi in materami. Opazovanja so pokazala, da mladi samčki do mater kažejo submisiven infantilen odnos tudi še potem, ko so spolno že zreli, če pa se incestna kopolacija med njimi kljub temu pojavlja (opice rezus, prim. Bischof 1975: 53 in 53), je relativno redka in z odraščanjem izginja. Vzrok tega je tretji sociobiološki mehanizem preprečevanja incesta, inhibicija.

II.

Incest se torej pojavlja v treh osnovnih diadah: mati-sin, oče-hči in brat-sestra. V prvih dveh primerih gre za medgeneracijski incest, v zadnjem za incest v isti generaciji. Videli smo, da sociobiološka teorija incesta predpostavlja, da obstajajo trije načini preprečevanja incestnih spolnih odnosov: inhibicija, prevencija in prepoved. Ker živali ne poznajo prepovedi, ki je kulturno pravilo, predvidevamo, da lahko redkost incesta pri njih pripišemo bodisi prevenciji bodisi inhibiciji bodisi obema skupaj. Toda ali lahko prevencijo in inhibicijo najdemo tudi pri človeku? Bržkone ni pravih razlogov, da ne bi bilo tako. Na podlagi primera *kibuca* in tajvanske poroke otrok *sim-pua* Shepher (1983, prim. še Fox 1988) dokazuje, da je imel Westemarck prav, ko je trdil, da se odpor do medsebojne spolnosti pojavi pri tistih posameznikih, ki so v zgodnjem otroštvu živeli tesno skupaj. V kibucu namreč otroci obeh spolov živijo tesno skupaj, kot da so člani iste družine, in imajo zelo pristne medsebojne telesne stike, vendar le do pubertete, ko se začneta spola, ne da bi ju kdo od zunaj k temu silil, vedno bolj ločevati. Kljub temu, da starši teh otrok odobravajo in celo spodbujajo poroko med sabrami, takih primerov pri otrocih, ki so vse otroštvo preživeli v kibucu, ni. V primeru poroke *sim-pua* pa dečkovi starši že v njegovem otroštvu posvojijo deklico, ki bo postala njegova žena. Deček in deklica živita odtlej kot brat in sestra. Posledica tega je pogosta neuspešnost takšne zveze. Statistični podatki namreč pri poroki *sim-pua* kažejo bistveno višjo stopnjo razvez kot pri običajnih porokah, bistveno večkrat pa moške iz teh zvez tudi obiskujejo javne hiše. Fox je (R. Fox: Sibling Incest, *British Journal of Sociology* 13: 128-150. Povzeto po Shepher 1983: 61) izginotje spolne privlačnosti med člani skupine poskušal pojasniti z negativno krepitvijo. Menil je, da spolno vzburjeni otroci ne najdejo zadovoljive, od tod pa izvirajo frustracije in kasnejši odpor do spolnosti med njimi. Protiargument tej trditvi je v tem, da otroci, čeprav ni zadovoljive, v spolnih igrinah uživajo in se jim ne izogibajo.

Primeroma *sim-pua* in *kibuca* lahko očitamo kar nekaj pomanjkljivosti. Poroka *sim-pua* in zlasti njena kitajska različica *siasiv* sta imeli nižji status kot običajna poroka med odraslimi in sta bili pogostejši med revnejšimi sloji, kar je posledica, da je bilo plačilo za nevesto, staro leto dni ali nekaj več, precej manjše kot za odraslo nevesto. Argumenti sociobiologov bi bili tako prav lahko posledica nižjega statusa poroke. Primeru *kibuca* pa velja očitati zlasti metodološko nedoslednost, saj raziskovalci niso upoštevali, da ženin in nevesta pogosto nista enako stara. Harris (1993: 269) denimo pravi, da so bili v primeru *kibuca* ženini tri leta starejši od nevest, kar pomeni, da so možnosti,

da bi se bili hkrati in skupaj socializirali, kar je ključen argument sociobiološke teorije incesta, razmeroma majhne.

Nastanek protiincestnih mehanizmov (Shepher 1983: 85-86) je treba zato raje pripisati koevolutijskemu procesu, ki se začne z genetskim determiniranjem vrste procedur, ki usmerjajo način vedenja, tako da se iz statistično prevladujočih življenjskih vzorcev vrste razvijejo specifični učni vzorci, ki incest inhibirajo ali preprečijo. Čeprav incest s tem postane redek pojav, ga inhibicija in preprečitev povsem ne preprečita. Redko pojavljanje incesta, meni Shepher, postane del naravnega reda, ki si ga je človek prilagodil z abstraktno simbolizacijo. S tem postanejo redki primeri incesta prav zaradi svoje redkosti protinaravni in zato prepovedani.⁶

Ker sociobiološka teorija vključuje sposobnost preživetja in starševsko investicijo, to narekuje različne reprodukcijske strategije za samce in samice, kar pomeni, da bo koevolutijski proces za tri incestne diade različen, da bo frekvenca dejanskega incesta v vseh treh diadah različna in da bo odnos spolov do incesta različen. Zato bo morala biti tudi pot do treh za človeštvo univerzalnih (Shepher 1983: 86) incestnih pravil, inhibicije, preprečitve in prepovedi, za vsako od treh diad drugačna.

Ključna za preprečevanje incesta je inhibicija. V primeru mati-sin (Shepher 1983: 109) inhibicijo povzroči najprej dejstvo, da je človeški mladič v dolgem procesu socializacije povsem odvisen od nje in zato razvije submisiven nevropsihološki model vedenja do nje, kar je nezdružljivo z modelom spolnih odnosov med moškimi in ženskami, ki vključuje agresijo in dominantnost. Ta inhibicijski model je genetsko pogojen, a sprožijo ga socialni in psihični pogoji. Če sina torej ne bo socializirala biološka mati, potem do nje (namreč do biološke matere) ne bo razvil inhibicije. "*Genetsko determinirana je pod določenimi pogoji, značilnimi za vrsto, predispozicija k inhibiciji*" (Shepher 1983: 109). Inhibicija torej deluje le, kadar so za to ustvarjeni pogoji. V primeru brata in sestre Shepher (1983: 114) pravi, da inhibicija deluje skozi genetsko determinirano predispozicijo vtiska (imprint) proti spolnosti s tistimi, s katerimi si bil socializiran in si z njimi imel v zgodnjem otroštvu bližnje fizične stike. Če je incest mati-sin inhibiran z univerzalnim vzorcem pri sesalcih, je incest brat-sestra inhibiran z vzorcem, ki ni univerzalen in pogosteje ne deluje, denimo kadar je starostna razlika prevelika. Za diado oče-hči, ki se pojavlja napogosteje, pa velja, da inhibicije skoraj ni. Preprečitev (ki je v glavnih obrisih predstavljena že za primata) in prepoved pa sta v primerjavi z inhibicijo drugačna (čeprav ne nujno manj učinkovita), saj sodita v polje socialnih in ne psiholoških mehanizmov, zato ju le težko opredelimo s kolikor toliko relevantnimi biološkimi argumenti.

⁶ *Povezave med redkim pojavljanjem incestne prakse in prepovedjo zaradi redkosti pojavljanja ni. Gre za podoben argument, kot ga predstavlja Fox, ko incest primerja z umorom. Tudi ta je redek in prepovedan. Toda problem je v vzroku prepovedi. Pri umoru je vzrok prepovedi v njegovi posledici, pri incestu pa posledice niso jasne, zato tudi ne morejo biti vzrok, razen če nasedemo genetskemu argumentu.*

⁷ *Gre za primer plemena Nyae-Nyae, Shepher 1983:124.*

Tudi družbena reakcija na incest v treh diadah je različna. Tako je incest med očetom in hčerko (Bell 1993) manj preganjan kot druge oblike. Feministične analize menijo, da je vzrok v tem, da preostali dve diadi, še zlasti mati-sin, ogrožata moško nadvlado. Zato mora mati sina dati očetu, hčer pa obdržati na distanci. Deček s tem zatre svojo čustveno navezanost na mater in svoj strah pred očetom in se s tem vključi v moški, patriarhalni svet. Oče tako sina vključi v svoj svet, hčer pa pripravlja na vlogo spolnega objekta, bodisi z ignoriranjem bodisi s posilstvom. Skratka incest je po mnenju dela feminističnih teorij celo običajen vzorec ženske socializacije, priveden do skrajnosti.

Glavna funkcija incestnih regulacij je po mnenju sociobiologov kljub temu predvsem preprečevanje notranje ploditve, šele sekundarna pa je preprečevanje samoizolacije jedrne družine. Širitve prepovedi incesta onkraj jedrne družine sociobiologi zanikajo, in sicer z argumentom, da kljub enakemu terminu za določeno vrsto sorodnika posameznik dobro ve, ali gre pri tem za krvnega sorodnika (denimo brata ali sestro) ali klasifikatornega.⁷ Tu nam Shepher podtakne predpostavko, da se bo posameznik zaradi tega, ker pozna razliko med krvnim in klasifikatornim sorodnikom, do obeh vedel različno, česar pa ne dokaže. Tudi, če je reakcija skupine na incest s klasifikatornim in krvnim sorodnikom drugačna, kar zatrdi Shepher, to ne spremeni dejstva, da je incest, kar sam priznava, prepovedan v obeh primerih. Hkrati pa ne smemo pozabiti, da se krvno sorodstvo ne konča z mejami jedrne družine in da spolni odnosi, zlasti med sestričnimi in bratranci, strici oziroma tetami in nečakinjami oziroma nečaki pa tudi med katerim od starih staršev in vnuki, le niso tako redki, vendar o tem sociobiološka teorija incesta ne govori.

Onemogočanje incesta je po sociobiološki teoriji podvženo silam, ki so homologne instinktivnim incestnim odporom, stiliziranim v okviru kulturnih superstruktur (Bischof 1975: 61). Vzrok pojavljanja kulturnih zavor pa je v tem, da naravne zavore ne determinirajo, temveč le motivirajo človekovo vedenje. S tem so naravni vzgibi zavor potisnjeni v ozadje, skozi kulturno ritualizacijo pa se pojavijo sprejemljivejše razlage čustev, ki jih povzročajo instinktivni odpori do incesta. Prepovedi incesta so le kulturni dodatek k inhibiciji in preveciji, ki ju je pripravila narava, in pričajo o vrojenih zamislih, ki so jih v možgane vklenili silni pritiski naravne izbire (Fox 1988: 217). Biološka in kulturna evolucija torej delujeta skupaj.

III.

Sociobiologom bi le težko očitali nedoslednost. Potem ko so zavrnilo vse druge interpretacije preprečevanja oziroma redkosti incesta, ki naj bi temeljile na zgrešeni predpostavki kulturne prepovedi, so pojasnili tudi njihov nastanek. Po njihovem namreč kognitivna interpretacija naravnih zavor povzroči, da kultura išče druge razlage naravne zavore. Tudi kronska primera, ki dokazujeta inhibicijo incesta brat-sestra (dokazovanje inhibicije mati-sin je neprepričljivo), ne odgovorita na vprašanje, s čim je inhibicija posredovana. Ali ne gre pri kibucu za subtilno kulturno strategijo onemogočanja incesta, še posebej, če podvomimo, da bi bili otroci v kibucu vzgajani povsem ločeno od judovske religije, zlasti, če upoštevamo, da v Izraelu še danes ne poznajo laične poroke. Sociobiološka teorija temelji na predpostavki nujnih in vnaprejšnjih zakonitosti bioloških danosti, ki onemogočajo incestno parjenje in razmnoževanje, pri čemer je bistvena napaka prav v veri v zakonitost procesov, ki so v svojem bistvu kontingentni in svojo zakonitost vzpostavljajo šele vnazaj. S predpostavko vzporednega delovanja biološke in kulturne evolucije ter trditvijo, da fenotipska averzija (ki je lahko le kulturno posredovana) do incesta proizvede genotip, ki sproža inhibicijo in preventivne mehanizme, so se sociobiologi pogreznili v različico socialnega lamarkovstva, čeprav sami prisegajo na darvinizem. Naravna izbira ne vpliva na gene, kot nekje zapiše Fox, pač pa izbere posameznike, ki so variantno najbolj razviti in sposobni preživetja v določenem trenutku (Gould 1990: 57).

Argument o genetski škodljivosti incesta prav tako nima tako trdne podlage, kot se zdi na prvi pogled. Tudi če bi s stališča posameznika lahko prišlo do določenega odstotka škodljivih posledic, je to s stališča preživetja vrste bržkone nepomembno. Če upoštevamo stališča naravne izbire, o katerih nam vneto predavajo sociobiologi, je določen odstotek notranje ploditve s stališča vrste lahko koristen, škoda pa zanemarljiva. Čemu bi se sicer nekatere živalske vrste zatele same k notranji ploditvi. Fox dosedanjim teorijam incesta očita, da so obsedene z jedrno družino, a v njeno past se skupaj s celotno sociobiološko teorijo ujame tudi sam, ko priznava najprej incest samo v okviru krvnega sorodstva, nato pa le še v diadah jedrne družine. V past se ujame tudi, ko pravi, da velja prepoved incesta in eksogamijo ločiti, ker se prva tiče spolnosti, druga pa poroke, toda problem je v tem, da v mnogih družbah poroko dokončno potrdi šele rojstvo otroka, ki pa je nedvomno (če zanemarimo nove reprodukcijske tehnologije) posledica spolnosti.⁸

Kljub temu pa sociobiološke teorije incesta ne moremo preprosto zavrniti, oziroma kot so počeli nekateri eminentni

⁸ Najbolj pa se Fox zaplete, ko pravi, da so trije atributi, ki so po Lévi-Straussu vzrok incestnega tabuja, torej potreba po pravilu kot pravilu, zamisel o recipročnosti in povezovalna narava darila, nagoni (Fox 1988: 164). Zdi se, da so sociobiologi človekovo gensko zasnovo tako preobremenili z različnimi protincestnimi pravili in zapovedmi, da bi lahko prav zaradi tega prišlo do genetskih okvar.

antropologi, je spregledati. Še zlasti trdovratna je, kljub nekaterim nedoslednostim, inhibicija, zlasti v primeru sestre in brata, kar gre bržkone pripisati dejstvu, da je primarna oblika incesta prav incest brat-sestra. Pri medgeneracijskem incestu je incest vedno sekundarna izbira spolnega partnerja, saj je treba za spolne odnose z lastnim otrokom le-tega najprej zaploditi oziroma roditi. Ni namreč prepričljivih dokazov, da je pri človeku inhibicija le biološko in ne tudi kulturno pogojena. Toda to vprašanje ponovno odpira past, v katero se je ujel Lévi-Strauss, ko je prepoved incesta proglasil za mejo med naravo in kulturo. Poleg tega pa bi bilo vredno razmisliti tudi o drugi plati inhibicije, ki jo je moč razumeti tudi kot hrbtno stran želje. S tem pa se ponovno vrnemo k Freudu.

Dorijan Keržan, podiplomski študent socialne antropologije na Oddelku za sociologijo Filozofske fakultete v Ljubljani.

LITERATURA

- AHAMI, A. O. T. (1991): **L'inceste, ses significations et son retentissement sur le développement de la personnalité**, RICPT, str. 69-79.
- BELL, Vikki (1993): *Interrogating Incest, Feminism, Foucault and the Law*, Routledge, London.
- BISCHOF, Norbert (1975): *Comparative Ethology of Incest Avoidance*, v: Fox (ur.), **Biosocial Anthropology**, Malaby Press, London, str. 37-68.
- DELUZ, Ariane (1994): *Incestuous fantasy and kinship among the Guro*, v: Deluz, Heald (ur.), **Anthropology and Psychoanalysis**, Routledge, London, str. 40-50.
- DOUGLAS, Mary (1988): **Purity and Danger**, Routledge & Kegan Paul, London (prva izdaja 1966).
- LA FONTAINE, J. S. (1988): **Child sexual abuse and the incest taboo, practical problems and theoretical issues**, *Man* (N. S.) 23: 1-18.
- FOX, Robin (1992): **Kinship & Marriage**, Cambridge University Press, Cambridge (prva izdaja 1967).
- FOX, Robin (1988): **Rdeča svetilka incesta**, SH, Ljubljana.
- FREUD, Sigmund (1985): *Totem and taboo*, v: Freud, **The origins of religion**, Penguin, Harmondsworth (nemški original prvič izdan 1912-13).
- GOODALL, Jane (1991): **Through a Window, Thirty Years with the Chimpanzees of Gombe**, Penguin, Harmondsworth.
- GOODY, Jack (1990): **The Oriental, The Ancient and the Primitive**, Cambridge University Press, Cambridge.
- GOULD, Stephen Jay (1991): **Darwinova revolucija**, Krt, Ljubljana.
- HARRIS, Marvin (1993): **Culture, people, nature**, Harper Collins, New York.
- HEALD, Suzette (1994): *Every man a hero: Oedipal themes in Gisu circumcision*, v Deluz, Heald (ur.): **Anthropology and Psychoanalysis**, Routledge, London, str. 184-209.
- HÉRITIER, Françoise (1994): **Les deux soeurs et leur mère**, Éditions Odile Jacob, Pariz.

- HIATT, L. R. (1994): *Indulgent fathers and collective male violence*, v: Deluz, Heald (ur.), **Anthropology and Psychoanalysis**, Routledge, London, str. 171- 183.
- KUPER, Adam (1991): **The invention of primitive society, Transformations of an Illusion**, Routledge, London, (prva izdaja 1988).
- SAHLINS, Marshall (1977): **The Use and Abuse of Biology, An Anthropological Critique of Sociobiology**, Tavistock, London.
- SHEPHER, Joseph (1983): **Incest, A Biosocial View**, Academic Press, New York.